

بررسی انگیزه‌های دولت عدالت و توسعه ترکیه از تحركات نظامی-سیاسی در استان نینوای عراق

دکتر حمزه صفوی^{*} - علی شمس آبادی^{**}

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

همزمانی نسبی روی کار آمدن دولت عدالت و توسعه در ترکیه و سقوط صدام در عراق و بروز خلاء قدرت ناشی از آن در این کشور، تحركات عمیق، فشرده و چندلایه آنکارا در نواحی همجوار همسایه جنوبی را در پی آورد. دولت اردوغان با استناد به تهدید پ.ک.ک (به عنوان عامل امنیتی)، سند عهد ملی (به عنوان عامل تاریخی) در خصوص تعلق موصل و کرکوک به ترک‌ها و توافقنامه تعقیب گرم میان بغداد و آنکارا (عامل حقوقی)، استقرار نیروهای نظامی خود را به ۱۵ کیلومتری موصل و دامنه حملات هوایی و پهپادی را به عمق ۲۰۰ کیلومتری خاک عراق رسانده است. تمامی این تحركات آک پارتی با تاکید همزمان بر احترام به حاکمیت عراق و عدم طمع ورزی به خاک آن کشور انجام می‌گیرد. مقاله حاضر درصدد پاسخگویی به این پرسش اصلی است که «چرا ترکیه پس از سقوط صدام و ظهور داعش، ابعاد تحركات نظامی- سیاسی خود در شمال عراق را افزایش داده است؟». جهت پاسخ به این سوال، طی مطالعه‌ای توصیفی- تبیینی با کاربست منابع کتابخانه‌ای و اسناد تاریخی، جستاری در کتب، مقالات و گزارش‌های اندیشکده‌ها و رسانه‌های معتبر به زبان‌های عربی، ترکی، فارسی و انگلیسی انجام دادیم و در پایان با استفاده از یافته‌های حاصل از این مطالعه، به این نتیجه کلی دست یافتیم: «ترکیه با ترکیبی از انگیزه‌های تاریخی- هویتی سازه‌انگارانه (برآمده از ایدئولوژی نئوعثمانیسم) و قدرت طلبانه رئالیستی، در کسوت یک بازیگر طمع کار و نه جویای امنیت، بدنبال تسلط بیشتر بر سرزمین‌های شمال عراق است».

کلیدواژگان

ترکیه، عراق، موصل، نئوعثمانیسم؛ رئالیسم انگیزشی

* نویسنده مسئول، هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران؛ گروه مطالعات منطقه‌ای

safavi@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای (غرب آسیا)؛ دانشگاه تهران.

مقدمه

تأثیر منطقه جغرافیایی که امروز آن را به عنوان عراق می‌شناسیم، در معادلات کلان قدرت یکی از واقعیت‌هایی بوده که باعث شده از دوره باستان تا کنون، آوردگاهی برای بازیگران جبه طلب و حتی جوای امنیت باشد. سلسله جنگ‌های پهنه عراق امروزی بیش از هر چیز متأثر از همین واقعیت است؛ در این مقاله برآنیم تا تحرکات زمینی و تجاوزات هوایی ترکیه در شمال عراق را در چهارچوب یک رقابت منطقه‌ای به ویژه در بازه زمانی ۲۰۱۴ به بعد مورد ارزیابی قرار دهیم.

ترکیه پس از روی کار آمدن دولت عدالت و توسعه نقش خود را به عنوان یک قدرت منطقه‌ای بازیافت و امروزه در معادلات غرب آسیا مسلماً جزو ۳ قدرت برتر محسوب می‌گردد. این کشور از زمان ترسیم مرزهای کنونی در دهه ۱۹۲۰، ادعای حاکمیت بر شمال عراق و به طور خاص، موصل را داشت اما به دلیل ضعف قدرت، هیچگاه نتوانست گام جدی به سوی این هدف بردارد. تنها پس از روی کار آمدن دولت «آک پارتی»، ترکیه توانست با تجمیع منابع قدرت خود و استفاده از خلاء قدرت ایجاد شده ناشی از سقوط صدام، در شمال سرزمین عراق به سوی موصل پیشروی زمینی و حملات هوایی متراکم داشته باشد.

البته زمینه‌های پیشروی تدریجی در عمق خاک عراق حداقل از دهه ۸۰ میلادی چیده شده بود. «از ۱۹۸۴ ترکیه و دولت بعث به توافقی موسوم به «تعقیب گرم» دست یافتند» (طاهرخانی و ولی‌پور، ۱۳۹۴: ۱۳۰)؛ (Taherkhani & Valipour, 2017: 130) که مطابق آن، تا عمق ۱۰ کیلومتری خاک یکدیگر، خطرهای امنیتی را از خود دور کنند. این توافق با اصلاحات، همچنان مورد استناد ترکیه است. از آن برهه تا زمان سقوط صدام، با توجه به بی‌ثباتی حاکم در ترکیه و همچنین کنترل نسبی دولت بغداد بر امور کشور، آنکارا نتوانست پیشروی بیشتری داشته باشد. با سرنگونی صدام، ترکیه برنامه‌ای برای ورود نظامی زمینی به عراق طراحی کرد که مخالفت جدی کردها و آمریکا را در پی داشت. در مقابل «آنکارا ورود پیشمرگه به اربیل را به عنوان خط قرمز تعیین کرد که البته این خط قرمز رد شد و ترکیه توان واکنش در خور نداشت» (قهرمان‌پور، ۱۳۸۷: ۶۴)؛ (Ghahremanpour, 2009: 64). تنها از سال ۲۰۰۶ به بعد بود که آک پارتی با مشاهده وقوع درگیری‌های طائفی و حملات به آمریکا و قدرت‌یابی کردهای عراقی، فرصت برای رخنه بیشتر به شمال عراق را مغتنم شمرد و گام به گام پیشروی کرد؛ این مسأله با سقوط موصل به دست داعش و خلاء قدرت گسترده پس از آن، به اوج خود رسید که نمود بارز آن، تاسیس پایگاه بعشیفه در کنار موصل است.

مقاله حاضر با کاربری نظریه رئالیسم انگیزشی، درصدد تبیین انگیزه‌های واقعی ترکیه از پیشروی در شمال عراق است و پرسش اصلی خود را چنین مطرح می‌نماید: «چرا ترکیه پس از

سقوط صدام و ظهور داعش، ابعاد تحركات نظامی-سیاسی خود در شمال عراق را افزایش داده است؟». فرضیه پایه که مورد آزمون خواهد گرفت بدین شرح است: «ترکیه با ترکیبی از انگیزه‌های تاریخی-هویتی سازه‌انگارانه (برآمده از ایدئولوژی نئوعثمانیسم) و قدرت طلبانه رئالیستی، در کسوت یک بازیگر طمع‌کار و نه جویای امنیت بدنبال تسلط بیشتر بر سرزمین‌های شمال عراق است». جهت تبیین انگیزه‌های ترکیه با استفاده از روش توصیفی-تبیینی متمرکز بر مطالعه کتابخانه‌ای، از مقالات، کتب و گزارش و تحلیل‌های رسانه‌ای و اندیشکده‌ای مرتبط به زبان‌های فارسی، انگلیسی، ترکی و عربی بهره گرفته‌ایم. طی این مقاله ضمن بررسی انگیزه اعلامی ترکیه از پیشروی‌ها در سرزمین‌های شمالی عراق (مبارزه با تهدید پ.ک.ک) به کشف انگیزه‌های اعمالی و عمدتاً اعلام نشده از سوی مقامات رسمی این کشور می‌پردازیم که شامل توسعه‌طلبی سرزمینی ملهم از نئوعثمانیسم، دستیابی به ذخایر نفت و گاز و برقراری توازن با جمهوری اسلامی ایران می‌شود.

۱- پیشینه

موضوع تحركات ترکیه در عراق یکی از مباحث نو در مطالعات بین‌المللی محسوب نمی‌گردد. با توجه به اهمیت عراق، نقش منطقه‌ای ترکیه و تاثیرات کلان تحركات آن در شمال عراق، طبیعی است که تحقیقات زیادی در این خصوص انجام شده باشد. مقاله الهه کولایی با همکاری حسین حافظیان به زبان انگلیسی (۲۰۱۷) با عنوان «مسأله کردی و تاثیر آن بر روابط ایران و ترکیه» از جمله آثار مربوط به این حوزه است که رقابت ترکیه و ایران برای نفوذ بر کردستان عراق و سوریه را از ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۵ توصیف کرده و با رویکرد تحلیلی به این جمع‌بندی رسیده‌اند که مسأله کردی بر سیاست‌های کلان ژئوپلیتیکی آنکارا و تهران اثر نگذاشته است. گرچه داده‌ها و اطلاعات بکار رفته در این مقاله، بخش بزرگی از سیاست‌های کلان ایران و ترکیه در قبال عراق را باز می‌نماید اما بنظر می‌رسد در تحلیل نهایی، به علت دور ماندن از واقعیت‌های میدانی و داده‌های روز آمد (اخبار) به جمع‌بندی درستی نرسیده است کما اینکه امروز شاهدیم ایران و ترکیه هر دو سیاست نسبتاً مشابهی در قبال گروه‌های معارض کردی در خاک عراق در پیش گرفته‌اند.

مقاله اثرات استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق بر انسجام ملی مناطق کردنشین ایران، نوشته مصطفی قاسمی و همکاران در تابستان ۱۴۰۰ است که طی آن با استفاده از ابزار فیش‌برداری و مطالعه توصیفی-تحلیلی، روند فعالیت‌های جدایی طلبانه در اقلیم کردستان عراق را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که تحركات اینچنینی باعث بروز تهدیدهای فرهنگی، تهدیدهای سیاسی (مطالبات قومی و تجزیه طلبانه، قومیت و هویت، ناسیونالیسم قومی، فدرالیسم عراقی) و تهدیدهای

اقتصادی موجب تضعیف انسجام ملی مناطق گردنشین ایران شده است. با استفاده از این مقاله می‌توان توجیهات دولت آک پارتنی در حملات به مناطق گردنشین عراق را بر اساس منطقه امنیت جویی تحلیل نمود (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۸)؛ (Ghasemi & et.al, 2021:158). در صورت پذیرش نتیجه‌گیری این مقاله، می‌توان تحرکات ترکیه در خاک عراق را منبعث از امنیت و نه توسعه‌طلبی تحلیل کرد و مشروع دانست. ضعف اصلی این تحلیل عدم استناد به داده‌های میدانی و به روز است.

مقاله آمریکا، چالش‌های هویتی و دولت ورشکسته در عراق ۲۰۰۳-۲۰۲۰، تحقیقی با رویکرد توصیفی-تحلیلی در رابطه با چگونگی تعامل ایالات متحده با بحران‌های هویتی عراق در چهارچوب نظریه آشوب‌های روزنا است. نویسنده در این مقاله با بررسی تحرکات قومی-هویتی در عراق نوعی آشوب هستی‌شناختی در این کشور را برجسته می‌کند که آمریکا به عنوان یک متغیر میانی آن را نگریسته تا از طریق شکل‌دهی به مجموعه‌ای از چالش‌های هویتی و ایجاد بی‌نظمی‌های سیاسی-اجتماعی، زمینه را برای تحقق الگوی دولت ورشکسته و فراهم ساختن شرایط استمرار مداخلات در عراق فراهم آورد. نویسنده به این نتیجه رسیده که بهره‌گیری از قدرت نرم نظیر ابزارهای رسانه‌ای و مجازی با هدف ایجاد بی‌ساختارسازی‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی (مانند آشوب‌سازی و اعتراضات خیابانی)، بخشی از راهبرد دولت ورشکسته آمریکا در عراق است (سرخیل، ۱۳۹۹: ۳۵)؛ (Sarkheil, 2021: 35). این نوشتار شاید در نگاه اول چندان مربوط به بحث مقاله حاضر نگریسته نشود اما تعمیق در داده‌های ارائه شده آن، بخش بزرگی از عوامل زمینه‌ساز دخالت ترکیه در عراق را نمایان می‌سازد. به عبارت دیگر حسب یافته‌های پژوهش مورد بحث، سیاست ایالات متحده منجر به بروز بی‌ثباتی دامنه‌دار در عراق شده است. همین موضوع خود بستری فراهم می‌سازد که ترکیه با سیاست اعلامی مبارزه با تهدید تروریسم در کنار مرزهای خود، و با سیاست اعمالی فرصت‌طلبی ناشی از خلاء قدرت، دامنه فعالیت در خاک عراق را گسترش دهد. در واقع مقاله سرخیل ادبیات پژوهشی در اختیار می‌گذارد که با استفاده از آن، گوشه‌ای از عوامل زمینه‌ساز رخنه ترکیه در شمال عراق را تحلیل نماییم. همچنین مطالب موجود در این تحقیق تا حدی نیازمندی‌ها در رابطه با چالش‌های هویتی به عنوان یکی از متغیرهای قطعی در سیاست ترکیه در قبال عراق را در اختیار نگارندگان مقاله حاضر قرار داد اما بنظر می‌رسد با غفلت از وجود چنین چالشی در طول تاریخ عراق، با نگاهی ارزش‌انگار به موضوع فعالیت آمریکا در کشور مورد بحث نگریسته است.

روی هم رفته، عمده ضعف مقالات مورد بحث اتکای صرف به کتب و مقالاتی است که غالباً دچار یکسویه‌نگری بوده و اطلاعات میدانی و روز آمد در آن‌ها کمتر یافت می‌شود. نقیصه‌هایی که سعی شده در مقاله حاضر با استفاده از منابع عربی، فارسی، ترکی و انگلیسی منتشر

شده از سوی رسانه‌ها و نویسندگان با گرایش‌ات متفاوت، تحلیلی چند بُعدی از سیاست ترکیه در شمال عراق ارائه نماید. در این مقاله رصد نسبتاً عمیقی از منابع رسانه‌ای مخالف و موافق ترکیه صورت گرفت و با استفاده از آن‌ها سطح، دامنه و انگیزه فعالیت‌های ترکیه در نواحی نینوی، دهوک و کرکوک بررسی شد.

۲- چهارچوب نظری

مقاله حاضر بر مبنای نظریه «واقع‌گرایی انگیزشی» نگارش یافته است. این نظریه در واقع یکی از برودندهای سیر تطور پارادایم کلان رئالیسم است. نظریه رئالیسم در سیر تکامل خود هیچگاه از تمرکز بر رقابت دولت‌ها برای دستیابی به منابع کمیاب چشم‌پوشی نکرده ولی نسخه‌های به‌روزتر این پارادایم، «موضوعاتی نظیر انگیزه‌ها، برداشت‌ها و ... را هم برسمیت شناخته‌اند» (Legro & Moravcsik, 1999: 5). طی روند تکامل رئالیسم، نظریات کلان واقع‌گرایی (تدافعی و تهاجمی) پا به عرصه گذاشتند و در ادامه آن، نسخه به روز شده‌ای، با پسوند انگیزشی متولد شد. مبدع نظریه مذکور «اندرو کید» بوده است.

کید که خود «از پیشگامان مفهوم «معمای امنیت» در رشته روابط بین‌الملل بوده است» (Acharya & Ramsay, 2013: 2)، مبنای بحث خود در خصوص روابط بین‌الملل را «اعتماد و بی‌اعتمادی» قرار می‌دهد (Kydd, 2005: 4). وی پس از بررسی مبنای فکری رئالیسم تدافعی و تهاجمی در خصوص انگیزه دولت‌ها از کنشگری در روابط بین‌الملل، گونه‌سومی را معرفی می‌کند که «واقع‌گرایی بیضوی» یا همان رئالیسم انگیزشی است. در واقع نظریه وی ترکیبی از رئالیسم تهاجمی و تدافعی است. او می‌نویسد: «من نظریه خود را با منطق هابزی دولت‌ها آغاز می‌کنم بدین معنا که این بازیگران در نظام آنارشیک به دنبال امنیت هستند اما تنها انگیزه آن‌ها امنیت برای بقا نیست بلکه انگیزه‌های بسیار دیگری هم وجود دارد که «چیرگی» یکی از آن‌هاست و در این حالت دولت‌ها ممکن است بیش از آنچه برای امنیتشان نیاز است را طلب کنند» (Kydd, 2005: 18). بررسی منظومه فکری کید نشان می‌دهد که رئالیسم برساخته وی، «موازنه قدرت» در قالب «موازنه تهدید» را روز آمد کرده و علاوه بر مقدمات و محذورات،

¹. Motivational Realism

². Andrew Kydd

³. Security Dilemma

⁴. Bayesian Realism

⁵. Conquest

⁶. Balance of Power

⁷. Balance of Threat

«ترجیحات» بازیگران در روابط بین‌الملل^۱ را هم به عنوان عاملی مهم در تعیین برونداد آن‌ها برشمرده است. با اضافه شدن ترجیحات در زمره شکل‌دهنده انگیزه بازیگران، دو گونه از آن‌ها شکل می‌گیرد: «شیر» یا «گوشت»؛ یا به تعبیر خود کید، «جویای امنیت» یا «طمع کار»^۲. کشمکش‌ها در روابط بین‌الملل، از آن رو آغاز می‌شود که بازیگران جویای امنیت، به دلیل «بی‌اعتمادی» نسبت به انگیزه‌های سایرین، خود به دنبال افزایش قدرت می‌روند و همین موضوع، باعث بی‌اعتمادی سایر بازیگران می‌گردد. به عبارت روشن‌تر، «بی‌اعتمادی بازیگران نسبت به هم و «طمع کار» بودن یا پنداشته شدن آن‌ها عامل وقوع تنش، آشوب یا جنگ است» (نجفی و قلخانبا، ۱۳۹۶: ۱۳۳)؛ (Najafi & Gholkhanbaz, 2017: 133).

دولت‌های جویای امنیت دو ویژگی بارز دارند: شفافیت؛ پرهیز از نشانه‌های پر هزینه. شفافیت از طریق ارائه اطلاعات در خصوص پرونده‌های شک برانگیز اثبات می‌شود. در میان این پرونده، مسائل نظامی جزو مهم‌ترین‌ها محسوب می‌شوند. در کنار شفافیت البته نیاز است تا نشانه‌های پر هزینه هم در سیاست خارجی ترک شوند. «نشانه‌های مذکور از طریق بررسی ایدئولوژی، سیاست در قبال اقلیت‌ها، سیاست خارجی در قبال بازیگران همسایه ضعیف و سیاست‌های نظامی قابل بررسی است» (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۹: ۹۰)؛ (Abdullahkhani, 2010: 90).

دولت جویای امنیت، به لحاظ ایدئولوژیک متعصب و «توسعه‌طلب» نیست، اقلیت‌های قومی و مذهبی خود را سرکوب و خاموش نمی‌کند، به دنبال پر کردن خلاء قدرت در همسایه‌های ضعیف برای افزایش قدرت خود نیست و در نهایت، سیاست نظامی حساسیت‌زایی ندارد که بر اساس آن، قدرتش بیش از حد زیاد شود. اما «تشخیص بازیگر طمع‌کار از جویای امنیت ساده نیست و عامل اصلی بروز این «عدم قطعیت» طبق نظریه واقع‌گرایی بیضوی، مواجهه کنشگران با سیلی از سیگنال‌های هوشیاری بخش و در عین حال مخدوش و متشتت در رابطه با جستجوی یکجانبه امنیت است» (Acharya & Ramsay, 2013: 2).

در چهارچوب چنین نگرشی، «انگیزه» دولت‌ها، بیش از «ساختار» روابط بین‌الملل اهمیت

^۱. Preferences

^۲. Lion

^۳. Lamb

^۴. Security Seeker

^۵. Greedy Actor

^۶. Transparency

^۷. Costly Signals

^۸. Expansionist

^۹. Motivation

می‌یابد. به بیان دیگر، انگیزه‌های بازیگران به صورت جداگانه، ساختار کلی را شکل می‌دهد. اگر دولت‌ها عمدتاً جویای امنیت باشند و اقدامات طمع کارانه از خود بروز ندهند، فضای روابط بین‌الملل می‌تواند به سوی آرامش سیر کند ولی اگر عمده آنها وجهه طمع کار از خود به نمایش بگذارند، جنگ و تشویش روابط بین‌الملل را فرا خواهد گرفت.

طی این مقاله با استفاده از نظریه رئالیسم بیضوی (انگیزشی) بحث خواهیم کرد که دولت ترکیه به منظور مشروعیت‌بخشی به عملیات‌های نظامی-سیاسی خود در شمال عراق، حداقل از ۴ دهه پیش، خود را یک بازیگر جویای امنیت نشان داده و همچنان با برجسته‌سازی مخاطرات امنیتی که برایش در خاک عراق وجود دارد، به پیشروی نظامی در آن ادامه می‌دهد. در این روند البته گزاره‌هایی که جویای امنیت بودن ترکیه را به چالش می‌کشد، قابل رویت بوده و بررسی خواهد شد و در پایان مشخص می‌کنیم آنکارا یک بازیگر جویای امنیت است یا یک بازیگر طمع کار.

۳- سیر تاریخی تحركات نظامی-سیاسی ترکیه در شمال عراق

تحركات ترکیه برای تصرف شمال عراق سابقه‌ای حدود یک سده‌ای دارد. اهمیت این منطقه برای ترکیه از دیرباز به حدی بوده که «پیشنهاد انگلیس در ۱۹۲۴ برای پذیرش الحاق موصل به عراق در عوض گرفتن کل سلیمانیه، بخشش کل بدهی‌ها و اعطای مبالغ قرض دیگر، احداث خط آهن بغداد- استانبول و حتی اهدای فوری بزرگترین کشتی جنگی آن روزگار را رد کرده است» (دهنوی، ۱۳۸۷: ۵۹-۶۲)؛ (Dehnavi, 2007: 59-62). «توفیق رشدی بیگ»، اولین وزیر خارجه دولت ترکیه طی مذاکرات در جامعه ملل در خصوص موضوع موصل، در نطق خود با صدای بلند اظهار داشت: «... الحاق موصل به عراق، اساس دولت ترکیه را متزلزل خواهد ساخت» (دهنوی، ۱۳۸۷: ۹۶)؛ (Dehnavi, 2007: 96). تلاش‌های ترکیه تازه‌تاسیس برای الحاق نینوی در دهه ۱۹۲۰ سرانجام با توافقات سیاسی-اقتصادی فروکش کرد اما «از دهه ۸۰ میلادی به دلیل ضعف دولت عراق و قوت گرفتن نسبی دولت ترکیه، مجدداً شاهد پیشروی نظامی-سیاسی ترک‌ها در نینوی عراق بوده‌ایم» (پشنگ و زمردی، ۱۳۹۳: ۴۸۷؛ به نقل از تیشه‌یار و ظهیری‌نژاد، ۱۳۸۴: ۹۳)؛ (Pashang & Zomorodi, 2014: 477; Tisheh Yar & Zahirinejhad, 2004: 93).

در این دوره ترکیه توجه به شمال عراق را بر اساس حضور گروه پ.ک.ک.ک توجه کرد و پس از درگیری‌ها در این حوزه، «توافقی با رژیم بعث در ۱۹۸۴ موسوم به «تعقیب گرم» بست» (طاهرخانی و ولی‌پور، ۱۳۹۴: ۱۳۰)؛ (Taherkhani & Valipour, 2017: 130) که طبق آن دو طرف مجوز یافتند «پس از اخطار و اطلاع به طرف مقابل، برای دور کردن خطر امنیتی از خود، تا عمق ۱۰ کیلومتری خاک یکدیگر پیش بروند. بر اساس همین توافق ترکیه تا ۱۹۸۸ سه عملیات را با

اطلاع دولت بعث انجام داد» (Al-sadoun, 2010: 8)، ولی نیروهای خود را مستقر نکرد. در سال ۱۹۹۴ طبق توافق جدیدی، محدوده مجاز ورود هوایی و زمینی ترکیه به عراق، صریحا به ۲۵ کیلومتر رسید. با استفاده از ضعف دولت عراق «در نتیجه جنگ کویت و تحریم‌های پس از آن، اینبار ترکیه در ۱۹۹۷، ۱ پایگاه بزرگ و ۳ پادگان کوچک در داخل استان دهوک تاسیس نمود» (Al-hamed, 2015: 2)، «با موافقت امریکا ۱۲۰۰ تا ۱۵۰۰ نیروی خود را در این استان نگه داشت» (Barkey, 2005: 6) و حتی برای کنترل الکترونیکی منطقه «مستقیما از اسرائیل کمک گرفت» (Hossein Obeid, 2015: 96). به علت تهاجمات گسترده ارتش ترکیه به مواضع کردها در جنوب خاک خود، در ۱۹۹۹ پ.ک.ک پس از توافق با دولت آنکارا، «تمامی مقرهای خود را به ارتفاعات قندیل عراق منتقل کرد» (Turkish weekly, 2010) و ترک‌ها، مجددا به بهانه حضور نیروهای معارض مسلح در شمال عراق، استقرار نیرو و شدت عملیات‌هایشان در این منطقه را بیشتر کردند. با وجود این سیر آشکار و گسترده پیشروی‌ها، توافق تعقیب گرم نه تنها پس از سقوط صدام لغو نشد، بلکه «در ۲۰۰۷ رسماً تمدید گردید» (Al-hamed, 2015: 2).

یکسال پس از تمدید تعقیب گرم، موج جدید عملیات علیه پ.ک.ک در دهوک، «با حضور ۱۰ هزار نیروی ترکیه» آغاز شد (Bendern, 2008). در انتهای این موج از تقابل در خاک عراق، «سال ۲۰۱۳ پس از مذاکره با عبدالله اوجالان، موسس در حبس پ.ک.ک با رهبران این حزب، رسماً اعلام شد تمامی فعالیت‌های نظامی پ.ک.ک در خاک ترکیه متوقف و تسلیحات آن کاملاً به شمال عراق منتقل می‌شود؛ موضوعی که مورد استقبال اردوغان هم قرار گرفت» (Albayrak & Parkinson, 2013). آرامش ناشی از این توافق نیز چندان به درازا نکشید و با ظهور داعش در ۲۰۱۵، مجدداً موضوع لزوم تقابل با تروریسم در خاک عراق از سوی اردوغان برجسته شد. با نزدیک شدن به عملیات آزادسازی موصل، اردوغان به بهانه مبارزه با تروریسم در بیرون مرزها، موج جدیدی از حملات را ترتیب داد. «از ۲۰ جولای ۲۰۱۵ تا می ۲۰۲۱، بنا بر ادعای منابع امنیتی ترکیه، ۱۲۸۵ نیروی نظامی-امنیتی این کشور بدست گروه پ.ک.ک کشته شده‌اند» (ICG, 2021). امتداد موج پساداعش این عملیات‌ها تا زمان نگارش این مقاله ادامه داشته و بطور خاص از سال ۲۰۲۰ در چهارچوب عملیات «پنجه ببر و عقاب» شدت نیز یافته و دامنه آن‌ها به عمق ۲۲۰ کیلومتری خاک عراق رسیده است. در حال حاضر مطابق برآوردهای میدانی حداقل ۳۰ پایگاه ترکیه‌ای در خاک عراق وجود دارد.

۴- انگیزه‌های دولت عدالت و توسعه ترکیه از تهاجمات نظامی به شمال عراق

ترکیه از ابتدای تاسیس تا به امروز منظومه‌ای از استدلال‌های تاریخی، حقوقی، قومیتی و امنیتی برای حضور خود در خاک عراق را مطرح ساخته است اما اصلی‌ترین انگیزه‌ای که در این

رابطه ابراز می‌دارد مبارزه با تروریسم و حفظ امنیت است. پذیرش این موضوع از سوی پژوهشگر در چهارچوب رئالیسم بیضوی، از آنکارا بازیگری جویای امنیت جلوه می‌دهد. در این راستا نیاز است به صورت عمیق تری سطح واقعیت تهدید امنیتی ترکیه از خاک عراق را مورد ارزیابی قرار دهیم.

۱-۴- مبارزه با پ.ک.ک

تقابل خونبار و طولانی ترکیه و پ.ک.ک، نوار مرزی ۳۵۰ کیلومتری مشترک با عراق و انتقال کارگران کردستان به شمال این کشور در کنار موضوع «انضمام طلبی» (هینه‌بوش، ۱۳۸۹: ۲۸)؛ (Hineboush, 2011: 28) (به معنای سر ریز شدن دنباله جوامع نژادی و مذهبی در دو سوی مرزهای کشورها) جریانات کردی جدایی‌طلبانه در دو سوی مرزها، همواره توجهی منطقی و مشروع برای عملیات در شمال عراق به ترک‌ها داده و آنقدر مورد استناد قرار گرفته که برخی پژوهشگران آن را «عامل اصلی ترسیم‌کننده سیاست آنکارا در قبال عراق جدید» پنداشته‌اند (بهرامی، ۱۳۹۱)؛ (Bahrami, 2012).

بررسی تاریخ روابط بین‌الملل تأیید می‌کند که ممکن است بازیگر طمع‌کار با «امنیتی‌سازی» یک موضوع خود را جویای امنیت جلوه دهد. در رابطه تهدید پ.ک.ک برای دولت ترکیه، سوابق حداقل ۶ دور آتش‌بس دو طرف موید آن است که غالباً آنکارا نقض‌کننده توافق بوده است. همچنین باید توجه داشت عمق حملات علیه مواضع پ.ک.ک به ۲۰۰ کیلومتری خاک عراق رسیده که به لحاظ امنیتی به دلیل بعد مسافت تا خاک ترکیه، قابل توجه نیست. به علاوه تجربه تعامل مثبت آک پارتی با مسأله کردی شامل «لغو حالت فوق‌العاده ۲۵ ساله»^۴ بهبود وضعیت اقتصادی مناطق کردنشین، راه‌اندازی شبکه «تی.آر.تی» کردی در ۲۰۰۹، و برنامه^۵ پیشنهادی «اپوزیسیون کردی» با مضمون دموکراتیک‌سازی کردستان ترکیه از سوی دولت مرکزی (Aydin, 2016: 1)، نه تنها عملیات‌های مسلحانه پ.ک.ک عملاً به صفر رساند، بلکه «امید آن می‌رفت که معضل کردی در سیاست ترکیه برای همیشه حل شود» (اسلامی و شمس‌آبادی، ۱۳۹۷: ۸۰)؛ (Islami & Shamsabadi, 2017: 80).

برغم نتایج مثبت حاصل از تعامل مثبت با مسأله کردی در سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۱، اردوغان از سال ۲۰۱۶، تهدید به حمله مجدد به پ.ک.ک در خاک عراق را مطرح کرد (al-Hurra, 2018) و در مارس ۲۰۱۸ با اعلام جنگ جدید علیه پ.ک.ک آن را عملیاتی ساخت. وی در این تاریخ

^۱. Irredentism

^۲. Securitization

^۳. در این دوره بیش از ۵۵۰۰۰ گرد کشته شدند (Aydin, 2016: 5).

^۴. T.R.T

^۵. Kurdish Opposition

تصریح کرد: «گفتیم که به سنجار خواهیم رفت و اکنون عملیات‌ها در آنجا شروع شده. نبرد داخلی و خارجی است» (Reuters, 2018). رئیس‌جمهور ترکیه پیش از آن در رابطه با موصل نیز گفته بود: «ما هیچ قصدی برای نقض حاکمیت عراق نداریم بلکه خواهان آن هستیم که هرچا لازم است، از استقلال خودمان دفاع کنیم؛ اکنون این مکان موصل است پس ما در موصل خواهیم بود» (Hurriyet, 2016). تمامی این اظهارات در خصوص مبارزه با تروریسم و موصل در حالی مطرح شده که دولت ترکیه در ماه‌های اول سقوط موصل بدست داعش، تعامل مثبتی با آن داشت؛ همچنین شهر موصل حدود ۱۰۰ کیلومتری مرز با ترکیه بود و به سختی می‌توان با استناد به ناامنی در این شهر، امنیت ترکیه را در مخاطره قطعی دید. به عبارت دیگر دولت ترکیه با تأکید بر ماهیت تروریستی پ.ک.ک، خطر آن را برای موجودیت خود برجسته می‌سازد در حالیکه در ژوئن ۲۰۱۴، هنگام سقوط موصل بدست داعش و گروگان گرفته شدن ۴۹ تبعه خود، «بدون درگیری و با مذاکره دیپلماتیک» (Turkey Foreign Ministry Official Website, 2014)، آن‌ها را آزاد کرد (France, 2014) و اردوغان این رخداد را «یک پیروزی دیپلماتیک» دانست. علاوه بر این تعامل نفتی با تروریسم داعش از سوی ترکیه تا ماه‌ها برقرار بود. بنا بر بیانیه نخست وزیر عراق حیدر العبادی، در دسامبر ۲۰۱۵، «عمده نفت قاچاق شده از سوی داعش از راه ترکیه فروخته می‌شود» (Sky News Arabic, 2015). بنابراین ترکیه سابقه تعامل با گروه‌های تروریستی را داشته است.

در مجموع، دستاوردهای امنیتی تجربه‌های ناشی از گشایش در قبال کردها از ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸، سابقه تعامل با داعش به عنوان بازیگر تروریستی و فاصله مکانی اهدافی که به بهانه حضور پ.ک.ک مورد هجوم قرار می‌گیرند گمانه «امنیتی سازی» مسأله حضور کارگران کردستان در خاک عراق را بیشتر تقویت می‌کند.

۲-۴- توسعه‌طلبی‌های سرزمینی برآمده از نگاه ایدئولوژیک نئو-عثمانیسم

شواهد تاریخی، سیاسی و میدانی متعددی موید این است که حداقل بخشی از انگیزه تحركات آک پارتی در شمال عراق، ناشی از غلبه نگاه توسعه‌طلبانه بوده است و مسئولین ترکیه گاه صریحاً بدان اشاره داشته‌اند. «اولین بار در ۲۰۰۵، اردوغان موضوع حاکمیت تاریخی ترکیه بر کرکوک را مطرح کرد» (پشننگ و زمردی، ۱۳۹۳: ۴۸۷)؛ (Pashang & Zomorodi, 2014: 88)، اما مدون سازی این ادعا در سال ۲۰۱۰ با تئوری‌سازی پروژه «نئوعثمانیسم» احمد داوداغلو صورت گرفت که بر اساس آن «ترکیه امروز باید بتواند در محدوده تمدنی امپراتوری عثمانی که نواحی وسیع‌تری از مرزهای موجود را در بر می‌گیرد، روندها را راهبری کند» (عظیم‌زاده و

¹. Expansionism

همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۸)؛ (Azimzade & et.al, 2017: 108).

به موازات تدوین سیاست نئوعثمانی به عنوان بازوی تئوریک توسعه‌طلبی در عراق، سند «عهد ملی» به عنوان سندی حقوقی و تاریخی برای توجیه این روند مورد استناد شخص اردوغان قرار گرفته است. طبق روایت منابع همسو با اردوغان، بند اول این سند پیش از آنکه از سوی آتاتورک تغییر داده شود، «متضمن تعلق تمامی سرزمین‌های غیر اشغالی مسلمان عثمانی تا اکتبر ۱۹۱۸، به دولت بعدی، یعنی ترکیه بوده است» (Kunghdamesh, 2018). اردوغان در محافل مختلفی با استناد به همین سند حضور نظامی در شمال عراق را توجیه کرده است. وی در یک سخنرانی اظهار داشت: «بگذارید به شاگردان خود در مدرسه بیاموزیم که چطور بر سر ما کلاه گذاشتند که بارزترین نمونه آن، موضوع میثاق ملی است که اخیراً در دستور کار ما قرار گرفته است... چرا سخن گفتن از میثاق ملی شما را می‌آزارد؟ مصطفی کمال بود که میثاق ملی را در دستور کار قرار داد. آیا در آن تاریخی ذکر نشده؟ آیا سرگذشت یک ملت در آن نیست؟ پس بیایید آن را هم یاد بگیریم... ورود به جنگ استقلال پس از ۱۹۱۴، برای حفاظت از میثاق ملی بود. ما نمی‌توانیم همان روحیه ۱۹۲۳ را که باعث شد سرزمین‌هایمان از ۲۰ میلیون متر مربع به ۷۰۰ هزار کیلومتر مربع رسید، در ۲۰۱۶ داشته باشیم. متأسفانه ما نتوانستیم از مرزهای میثاق ملی در جنوب و غرب خود حفاظت کنیم. شاید بتوان این موضوع را نسبت به آن شرایط خاص به دلیل ضرورت توجیه کرد (اما اکنون نمی‌توان). هدف آن‌هایی که ۱۹۲۳ ما را در این قفس انداختند این بود که حضور ۱۰۰ ساله ما را در جغرافیای سلجوقی و عثمانی‌مان، رد کنند... ما هیچ قصدی برای نقض حاکمیت عراق نداریم بلکه خواهان آن هستیم که هرچا لازم است، از استقلال خودمان دفاع کنیم؛ اکنون این مکان موصل است پس ما در موصل خواهیم بود» (Hurriyet, 2016).

رئیس‌جمهور ترکیه در پاسخ به منتقدان حضور نظامی در استان نینوی، گفت: «آن‌ها باید میثاق ملی را بخوانند تا بفهمند موصل برای ما چه معنی می‌دهد. موصل جزوی از ما بوده و هست» (Bashir, Al-Hafriat, 2016). رئیس‌جمهور ترکیه همچنین در سال ۲۰۱۷ تأکید کرد: «ما باید دوباره مدعی میثاق ملی شویم، اگر از مرزهای تعیین شده در میثاق ملی به ما حمله‌ای بشود، آنقدر سخاوتمند نخواهیم بود که بگوییم بفرمایید ادامه دهید... ترکیه امروز، ترکیه دیروز نیست... ما نمی‌توانیم تماشاچی باشیم. خویشان ما آنجا هستند و ما متعهد به دفاع همه‌جانبه از آن‌ها هستیم» (Anatoly Agency, 2018). تمامی این استنادات تاریخی در حالی است که به گواهی اسناد جامعه ملل در ۱۹۲۵، «اکثر جمعیت ساکن موصل کرد بوده‌اند که به همراه ترک‌های منطقه، پیوستن به عراق تحت قیمومت بریتانیا را ترجیح می‌دادند» (Sheilds, 2004: 42). ترکیه با این استنادات تئوریک و تاریخی، در صدد بسط نفوذ در موصل با احداث یک کنسولگری در ۲۰۱۳ برآمد

¹. Misak Ahdi Milli

(SwissInfo, 2018) و دامنه اقدامات خود را پس از بروز خلاء قدرت ناشی از ظهور داعش به شدت افزود.

جلوه بارز توسعه‌طلبی ارضی تهاجمی ترکیه در عراق پایگاه بعشیه است. به روایت منابع ترک، «این پایگاه سال ۲۰۱۴، به درخواست حیدر العبادی و مسعود بارزانی صرفاً برای آموزش تاسیس شد» (Al-hamed, 2015: 3)؛ تاسیس علنی پایگاه «در دسامبر ۲۰۱۵، با ۵۰۰ نیرو صورت گرفت اما تا ژانویه ۲۰۱۸، شمار آن‌ها به ۲۰۰۰ تن رسید» (Al-Hurra, 2018). با برانگیخته شدن افکار عمومی عراق، حکومت العبادی خواستار خروج نیروهای ترک از بعشیه «ظرف ۴۸ ساعت» شد (Iraq News Agency, 2015). با بی‌توجهی ترکیه به این اولتیماتوم، پارلمان عراق طی مصوبه‌ای در اکتبر ۲۰۱۶ (همزمان با آغاز عملیات آزادسازی موصل) از حکومت عراق خواست با نیروهای ترک به مثابه «اشغالگر» برخورد نماید. در همین ماه، شهید ابومهدی المهندس، نائب رئیس وقت هیئت حشدالشعبی تصریح کرد «تعامل نیروهای این سازمان با ترک‌ها، تعامل با اشغالگران خواهد بود» (BBC Arabic, 2016).

در واکنش دولت آکک پارتی ابتدا موضوع آموزش نیروهای پیشمرگه و «حرس نینوی» به فرماندهی «ائیل النجیفی» (استاندار اسبق نینوی) را پیش کشید. سپس در آستانه عملیات آزادسازی موصل (اکتبر ۲۰۱۶) بهانه تهدید ترکیه از سوی داعش را مطرح ساخت (Al-Hurra, 2017). در همین فاز بود که اردوغان طی نطقی در مجلس کشورش اعلام کرد: «ارتش ما در آزادسازی موصل حضور خواهد داشت و کسی نمی‌تواند از این امر جلوگیری کند» (Al-Jazeera, 2016). عراق به تنهایی نمی‌تواند داعش را از موصل بیرون کند و حضور نیروهای ترک در پایگاه نزدیک موصل، به منظور تضمین عدم حمله به ترکیه است. ترکیه اجازه نمی‌دهد داعش یا هر گروه تروریستی دیگری بر موصل سیطره یابد» (Al-Hurra, 2016). البته اردوغان در همین مرحله هم طی سخنانی پرده از انگیزه‌های قوی‌تر برای تداوم حضور در بعشیه برداشت. وی در کنفرانس سران کشورهای اسلامی اوراسیا تصریح کرد: «موصل به لحاظ تاریخی متعلق به ماست و باید توافق لوزان اصلاح شود» (Al-Hurra, 2017). در فاز بعدی اردوغان با صراحت بیشتری سخن گفت و در پاسخ انتقادات العبادی تصریح کرد: «تو هم سطح من نیستی و فریادهایت در عراق، برای ما اصلاً مهم نیست. ما هر کار بخواهیم می‌کنیم و تو باید این را بدانی و اول از همه، پا را از حد خودت فراتر نگذاری... العبادی شخصاً از ما خواست تا پایگاهی در بعشیه تاسیس کنیم و تمامی جزئیات این درخواست تصویر برداری شده است و امروز و فردا آن را در تمامی ایستگاه

^۱. المحتلین

^۲. منظور توافقی است که سال ۱۹۲۳ بسته شد و بر مبنای آن، موصل را جدای از ترکیه دانستند.

های تلویزیونی منتشر خواهیم کرد. ورود به بعشيقه بر این پایه بود. حالا اکنون می‌گویند از آنجا عقب ننشینید؛ ارتش جمهوری ترکیه آنقدر بی‌سر نشده که از شما دستور بگیرد. مثل قبل به کاری که لازم بدانیم ادامه می‌دهیم.... ترکیه نمی‌تواند گوش خود را به روی درخواست‌های برادرانش در آن‌جا ببندد» (CNN Arabic, 2016).

با افزایش سطح مخالفت‌ها در داخل عراق موضع ترکیه کمی نرم‌تر شد و «بینعلی یلدیریم»، نخست‌وزیر وقت در ژانویه به بغداد سفر کرد. بعد از این سفر، حیدر العبادی رسماً اعلام کرد توافقی برای خروج نیروهای ترکیه از البعشيقه حاصل شده است (BBC Arabic, 2017) اما عملی نشدن این وعده نشان داد که توافقی بدست نیامده است. «اسکندر وتوت»، عضو وقت کمیسیون امنیت پارلمان عراق خبر داد دولت ترکیه درخواست عقب‌نشینی از بعشيقه را، پیش از اخراج نیروهای پ.ک.ک از کوه قندیل، رد کرده است (Al-Hurra, 2017). با بی‌نتیجه ماندن تلاش برای تنش‌زدایی، آنکارا هجمه به حشدالشعبی و دفاع از اهل سنت و اقلیت‌ها را پیش کشید. اردوغان در سخنرانی خود گفت: «اجازه نمی‌دهیم جنگ طائفی دیگری به مرکزیت موصل در گیرد. جناح شیعه حکومت بغداد دشمنی خود با ترکیه را آشکار کرده‌اند. نمی‌خواهیم کسی به برداران سنی عرب و ترکمان ما (در موصل) تعدی کند» (Al-Jazeera, 2016). وی هنگام گسیل نیروهای حشد به سوی تلعفر افزود: «اگر نیروهای حشدالشعبی در آنجا رعب‌آفرینی و اقدام تروریستی کنند، پاسخ‌های ما به طرق مختلف خواهد بود... تلعفر برای ما منطقه حساسی است و به همکاری با نیروهای پیشمرگه و «حرس نینوی» در خصوص آن ادامه خواهیم داد» (Sebani, 2016). در همین راستا، «مولود چاووش اغلوو»، وزیر خارجه ترکیه نیز مدعی شد: «پیشروی نیروهای حشدالشعبی به سوی تلعفر تهدیدی برای ترکیه و ترکمان‌های آن منطقه است و ما را مجبور می‌کند تدابیر لازم را اتخاذ کنیم».

بدین ترتیب ملاحظه می‌شود ترکیه با استفاده از خلاء قدرت پیش آمده در منطقه نینوی پس از ۲۰۱۴، با تاسیس پایگاه بزرگ البعشيقه قصد بسط نفوذ در حوزه سرزمینی را دارد که مسئولین آنکارا، به لحاظ تاریخی و هویتی آن را متعلق به کشور خود می‌دانند. در این راستا دستاویزهایی نظیر مقابله با داعش، پ.ک.ک و حتی حشدالشعبی، دفاع از اهل سنت و ترکمان‌ها و آموزش نیروهای بومی نینوی مورد استفاده قرار گرفته اما فاصله بعشيقه تا نوار مرزی ۹۰ کیلومتر است در حالیکه همین منطقه تا مرکز شهر موصل، تنها ۱۵ کیلومتر فاصله دارد؛ به همین تناسب تلعفر در ۸۰ کیلومتری نوار مرزی است در حالیکه به شهر موصل کمتر از ۶۰ کیلومتر فاصله دارد. به تازگی نیز آنکارا موضوع احساس تهدید از ناحیه «سنجار» را مطرح کرده که ۱۰۰ کیلومتر با مرز آن فاصله دارد. این شواهد گویای انگیزه قوی توسعه‌طلبانه دولت آک‌پارتی در سیاست‌گذاری

۱. مدارک مورد ادعای اردوغان هیچگاه منتشر نشد.

حوزه شمال عراق است. طبق نگاه رئالیسم بیضوی، می‌توان چنین گفت که تلاش ترکیه برای مشروعیت بخشی به تحرکات نظامی در شمال عراق با دستاویز قرار دادن تروریسم و تهدید امنیتی آن، در واقع برای آن است که خود را بازیگر جویای امنیت نشان دهد؛ اما شواهد بسیاری در دست است که این گزاره را با چالش مواجه می‌سازد.

۳-۴- دستیابی به منابع انرژی

اکتشاف نفت در عراق اولین بار از سوی «شرکت نفت ترکیه» در «اوایل دهه ۱۹۲۰ در شمال این کشور انجام گرفت» (Adib, 2013: 48). از ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۴، بخش بزرگی از وجه المصلحه میان انگلیس و عثمانی (و سپس ترکیه) در خصوص ولایت موصل، موضوع نفت آن بوده است، به نحوی که مثلاً طبق تلگراف سفارت ایران در برن در ۱۳۰۱ شمسی، «انگلیس حاضر شد در عوض گرفتن امتیاز نفت موصل، الحاق این منطقه به عثمانی را به رسمیت بشناسد» (دهنوی، ۱۳۸۷: ۲۵)؛ (Dehnavi, 2007: 25). برابر تلکس کنسولگری ایران در کربلا در ۱۳۰۳، دولت انگلیس به حکومت عراق «فشار آورد تا امتیاز نفت موصل را تصویب نماید در غیر اینصورت، از حمایت از الحاق موصل به عراق دست خواهد کشید» (دهنوی، ۱۳۸۷: ۵۱)؛ (Dehnavi, 2007: 51). تا ۱۹۳۰، شرکت نفت ترکیه، تحت نفوذ انگلیس، «به شرکت نفت عراق تغییر نام داد» (Adib, 2013: 48). موارد یاد شده اثبات می‌کند که حداقل از دهه ۱۹۲۰ میلادی، نفت در موصل یکی از مسائل موثر در بازی‌های قدرت بوده و ترکیه نه تنها از آن آگاه بوده بلکه در استخراج آن سهم داشته است. اما ذخایر نفتی این حوزه تاکنون، هیچگاه به اندازه ظرفیت واقعی آن استخراج نشده است. پیش از اشغال موصل بدست داعش، از چاه‌های نینوی روزانه ۳۰ هزار بشکه نفت استخراج می‌شد. فعال‌ترین میدان نفتی نزدیک موصل، القیاره بوده که «اکتشاف آن در ۱۹۲۷ رخ داد و برآورد می‌شود ۸۰۰ میلیون بشکه نفت در آن وجود داشته باشد» (Iraq-businessnews, 2016). ائیل النجیفی، در ۲۰۱۳ اعلام کرد این استان «۲۰ چاه نفت دست نخورده دارد» (Sanjari, 2013). مطابق نقشه تهیه شده از سوی یکی از اساتید دانشگاه بابل هم، از نقاط مرزی ترکیه با دهوک تا موصل به سوی سنجار، حداقل ۱۲ چاه نفت وجود دارد که بزرگی آن‌ها در کنار هم، در حدود ابعاد میدان نفتی کرکوک خواهد بود (Al-Khaffaji, 2013). تمامی این واقعیت‌های میدانی در حالی است که «ترکیه شدیداً برای تامین منابع نفتی و گازی خود به ایران، روسیه (کتابی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰)؛ (Ketabi & et.al, 2013: 20) و عراق وابسته است و شرکت‌های نفتی ترک، بزرگترین بازیگران فعال در زمینه استخراج نفت در میدانی شمال عراق بوده‌اند (کتابی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۴)؛ (Ketabi & et.al, 2013: 24). لذا حضور میدانی نیروهای ترک در شمال عراق، می‌تواند منابع بیشتر نفتی و حتی گازی برای آنکارا فراهم سازد.

۴-۴- توازن سیاسی-امنیتی با ایران در حوزه عراق

بعد از ظهور داعش اردوغان در مسیر رقابت با ایران، ضربه به حشدالشعبی به عنوان بازوی نیابتی اصلی ایران در عراق و همزمان تقویت نیروهای «حشد الوطنی» که بعدها «حرس نینوی» نام گرفت، به عنوان یکی از پروژه‌های منطقه‌ای برگزید. همسو با این نگاه، در آوریل ۲۰۱۷، وی طی مصاحبه با الجزیره تصریح کرد: «حشدالشعبی در عراق با وجود آنکه پارلمان آن را رسمیت بخشیده، به صراحت می‌گویم سازمانی تروریستی است و باید دید چه کسی پشت آن ایستاده است. ایران به دنبال سیاست بسط نفوذ فارسی است و این ما را به دردسر انداخته، همانطور که باعث آزار عراق نیز شده است. ایران می‌خواهد در دولت‌های عربی دخالت کند و نیروی فارسی شکل دهد» (CNN, 2017). از آنجا که آزادسازی موصل بدون ترکیه، در واقع «به معنای پیروزی قاطع ایران بود» (Deli, 2016)، حضور ترک‌ها در جریان عملیات آزادسازی موصل با اتکا بر نیروهای حرس نینوی صورت پذیرفت. شمار نیروهای این گروه «به گفته ائیل النجیفی ۲۵۰۰ نفر است» که البته به دلیل ضعف پایگاه اجتماعی هیچگاه نتوانست وزنه کافی برای توازن در قبال محور مقاومت حتی در شمال عراق باشد و از ۲۰۱۷، به ناچار با فشار ترکیه زیر مجموعه هیئت حشدالشعبی قرار گرفت (Sattar, Al-Monitor, 2017) و از این سازمان «حقوق دریافت می‌کند» (Albayan Newspaper, 2019). لازم به ذکر است طبق اعتراف «محمود الشمری»، یکی از فرماندهان حرس نینوی، پس از آزادسازی موصل، از در اختیار داشتن پرونده امنیت این شهر «به کلی محروم شد» (Seifuldin, 2017).

نتیجه‌گیری

سقوط صدام حسین و خلاء قدرت ناشی از آن در کنار ادعای تاریخی دولت ترکیه نسبت به موصل و کرکوک، این فرصت را فراهم ساخت تا حزب عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان، با استناد به تهدیدات ناشی از حضور پ.ک.ک در شمال عراق، تحركات نظامی و سیاسی خود را در این منطقه آغاز کند. برنامه‌هایی که آنکارا در این دوره تا زمان حمله داعش اجرا کرد شامل گماشتن شخصیتی به عنوان استاندار نینوی بود که به لحاظ خاندانی وابسته به ترک‌ها شناخته می‌شد؛ همچنین در این دوره حضور نظامی ترک‌ها تا عمق ۲۵ کیلومتری خاک عراق به بهانه تحركات پ.ک.ک ادامه داشت، نفت با استفاده از بازیگران وابسته در نینوی به قیمتی ارزان‌تر به ترکیه فروخته می‌شد و سرمایه‌گذاری‌های ترکی در شمال عراق رشدی روز افزون داشت. اوج نمود نفوذ ترکیه در نینوی در اواخر این برهه (تا هجوم داعش)، احداث سرکنسولگری بزرگی در موصل بود. پس از ظهور داعش و تعمیق خلاء قدرت، دامنه منظومه فعالیت‌های رخنه‌ای ترکیه در عراق به نحو چشمگیری افزوده شد تا جایی که یک پایگاه بزرگ

با گنجایش حداقل ۳۰۰۰ نیروی نظامی پیاده و صدها خودروی زرهی، در ۱۵ کیلومتری موصل (بعشيقه) احداث گردید و اردوغان صریحا از تعلق موصل، کرکوک، تلعفر و سنجار به عثمانی سخن گفت.

دولت عدالت و توسعه در تمامی حملات و ساخت تاسیسات نظامی خود در شمال عراق، برای مشروعیت بخشی به اقدامات خود، موضوع تهدید امنیتی را مطرح کرده که در چهارچوب رئالیسم سنتی طبیعی بنظر می‌رسد و در بستر نظریه رئالیسم انگیزشی، آن را یک بازیگر جویای امنیت جلوه می‌دهد. اما همانطور که در مقاله بحث شد، آنکارا تحت ریاست جمهوری اردوغان نشانه‌های یک دولت جویای امنیت را نداشته است؛ در حوزه برخورد با اقلیت‌ها، در این دوره، موجی از سرکوب تحرکات کردی در درون و بیرون مرزهای ترکیه رخ داده که حتی شامل تحرکات غیرمسلحانه هم می‌شده، در خصوص شیوه تعامل با همسایگان ضعیف شاهد آن بوده‌ایم که در دوره ضعف عراق، رسماً در عمق ۹۰ کیلومتری خاک این کشور پایگاه احداث نموده و برد حملات هوایی خود را به ۲۰۰ کیلومتری مرزها رسانده‌اند؛ از نظر ایدئولوژیک هم اردوغان هیچ ابایی از مطرح کردن تلویحی ادعای تاریخی تعلق موصل و حتی کرکوک به ترکیه ندارد و این ادعا را با استناد به سند عهد ملی مطرح می‌سازد. واقعیت‌های مذکور اثبات می‌کند منظومه اقدامات سیاسی- نظامی ترکیه در شمال عراق را نباید در قالب تحرکات یک دولت جویای امنیت تحلیل کرد بلکه باید آن را مصداق توسعه‌طلبی‌های یک دولت طمع‌کار نگرست. بنظر می‌رسد این اقدامات بیش از آنکه برای مبارزه با گروه‌های معارض کرد باشد، برای برآورده‌سازی آرمان‌های نئوعثمانیسم، ایجاد توازن با جمهوری اسلامی ایران در عراق و دستیابی به منابع نفت و گاز شمال این کشور باشد.

منابع فارسی

۱. اسلامی، مسعود، شمس‌آبادی، علی. (۱۳۹۷). عوامل ناکامی همه‌پرسی جدایی اقلیم کردستان عراق. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۱۴(۵۱)، ۹۴-۶۳.
۲. بهرامی، محمد. (۱۳۹۱). چرخش سیاست خارجی ترکیه در عراق. مرکز بین‌المللی مطالعات صلح.
۳. پشنگ، اردشیر، زمردی، زهرا. (۱۳۹۳). بررسی تحولات سیاسی عراق در پرتو سیاست خارجی ایران، ترکیه و عربستان. فصلنامه سیاست خارجی، ۲۸(۳)، ۴۹۹-۴۷۷.
۴. تیشه‌یار. ماندانا، ظهیری‌نژاد، مهناز. (۱۳۸۴). سیاست خارجی عراق؛ بررسی نقش جغرافیای سیاسی عراق در روابط با همسایگان، تهران. نشر ذره.
۵. دهنوی، نظامعلی. (۱۳۸۶). اسنادی از روابط سیاسی ترکیه و عراق ۱۹۲۲-۱۹۳۷. تهران. مرکز

- اسناد و تاریخ دیپلماسی.
۶. سرخیل. بهنام. (۱۳۹۹). آمریکا، چالش‌های هویتی و دولت ورشکسته در عراق ۲۰۲۰-۲۰۰۳. فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۴(۲)، ۶۱-۲۵.
۷. طاهرخانی. علی، ولی‌پور، ندا. (۱۳۹۴). سیاست خارجی ترکیه در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۶(۲۵)، ۱۴۱-۱۲۱.
۸. عبدالله‌خانی. علی. (۱۳۸۹). نظریه‌های امنیت، تهران. ابرار معاصر.
۹. عظیم‌زاده. محمد، مسعودنیا. حسین، امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد. (۱۳۹۶). سازه‌انگارانه سیاست خارجی نوین ترکیه و رقابت با ج.ا.ا. فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۰(۳۸)، ۱۲۸-۹۵.
۱۰. قهرمان‌پور. رحمان. (۱۳۸۷). سیاست ترکیه در قبال عراق پس از صدام، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
۱۱. کتابی. محمود، دهقان، یدالله، حیدری، سولماز. (۱۳۹۲). بررسی روابط سیاسی-اقتصادی کردستان عراق با ترکیه و تاثیر آن بر سیاست خارجی ایران. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۵(۱۷)، ۳۴-۱.
۱۲. قاسمی. مصطفی، اژدری. بهناز، معصومی، مجید. (۱۴۰۰). اثرات استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق بر انسجام ملی مناطق کردنشین ایران. فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۱۸(۱)، ۱۷۹-۱۵۷.
۱۳. نجفی. رحمان، قلخان‌باز، خلیل. (۱۳۹۶). دلایل و نشانگان رویکرد تهاجمی عربستان در قبال ایران. فصلنامه روابط خارجی، ۹(۳)، ۱۶۹-۱۳۰.
۱۴. هینه‌بوش. ریموند. (۱۳۸۹). سیاست خارجی کشورهای خاورمیانه. ترجمه رحمان قهرمان‌پور، تهران: دانشگاه آمام صادق(ع).
۱۵. قهرمان‌پور، رحمان. (۱۳۸۸). سیاست خارجی ترکیه در قبال عراق پس از صدام، تهران: مرکز تحقیقات مطالعات راهبردی.

English, Turkish and Arabic References

1. Acharya, A., Ramsay, K, (2013). The Calculus of Security Dilemma, *Strafford University*.
2. Adib, K. (2013). *A Brief History of Iraq*, Beirut, Dar al-Farabi. **(In Arabic)**
3. Al-Abadi challenges Turkey to provide evidence of its allegations. Al-Maliki: dangerous interference. (2016). *Al-Hurra*, 16 of September, at: <https://arbne.ws/3wvItEA> **(In Arabic)**
4. Al-Abadi: ISIS smuggles oil through Turkey. (2015). *Sky News Arabic*, 7 of December, at: <https://bit.ly/307vj5g> **(In Arabic)**
5. Albayrak, A., Parkinson, J. (2013). Kurdish Group to Pull Armed Units from Turkey,

- Wall Street Journal*, 25 of April, at: <https://on.wsj.com/3BZuM1V>
6. Al-Hamed, R. (2015). the developments of the Turkish military presence in Iraq and its possible repercussions, *Aljazeera Research Center*. **(In Arabic)**
 7. Al-Khaffaji, A. (2013). Oil and Gas Iraqi Map, *College of Science WSGI Babylon University*.
 8. Al-Sadoun, W. (2010). The Security Dimension in Iraqi-Turkish Relations, *Regional Studies Center of Mosul University*. **(In Arabic)**
 9. An Iraqi escalation against the Turkish presence in Mosul. (2016). *Aljazeera*, 4 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3kky8GU> **(In Arabic)**
 10. Anatoly News Agency. (2018). 10 November Message from Minister Çavuşoğlu, October 11, at: <https://bit.ly/3wsXvLB> **(In Turkish)**
 11. Aydin, A., Cem E. (2016). Two Routes to an Impasse: Understanding Turkey's Kurdish Policy, *Brookings*.
 12. Azimzade, M., Masoudnia, H., Imamjomezade, J (2017). New Foreign policy Constructs of Turkey and Rivalry with I.R.I, *International Studies Quarterly*, 10(38), 95-128. **(In Persian)**.
 13. Barki, H. (2005). Turkey and Iraq; Neighborhood dangers and possibilities, American Peace Center. **(In Arabic)**
 14. Bashiqa camp... Will it turn into a Turkish 'Trojan horse' in Iraq? (2017). *Al-hurra*, 17 of January, Online Available at: <https://arbne.ws/3F2ylqi> **(In Arabic)**
 15. Bashir, Kh. (2016). The Milli Charter.. What is the story of the map on which Turkey bases its expansionist ambitions?, *al-Hafriat*, Online Available at: <https://bit.ly/3bRicY9> **(In Arabic)**
 16. Bendern, P. (2008). Turkey launches major land offensive into Northern Iraq, *Reuters*, 22 of January, Online Available at: <https://reut.rs/3wrS2o4> .
 17. Chronology of the Important Events in the World/PKK Chronology (1976-2006) (2010). *Turkish Weekly Journal*, 6 of October, at: <https://bit.ly/3GYYjN7>
 18. Deli, Kh. (2016). Why is Turkey insisting on participating in the liberation of Mosul?, *the Future Research and Studies Center*, 18 of December, online Available at: <https://bit.ly/3o5vVAc> **(In Arabic)**
 19. Erdogan says 'operations' start against Kurdish PKK in Iraq (2018). *Reuters*, 25 of

- March, at: <https://nbcnews.to/31K9d9k>
20. Erdogan to the Prime Minister of Iraq: You are no match for me and we will do whatever we want (2017). *CNN*, 11 of November, Online Available at <https://cnn.it/3mYCDZj> **(In Arabic)**
 21. Erdogan: The Shiite component of the Iraqi government is hostile to Turkey (2016). *Aljazeera Site*, 18 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3c10Rf7> **(In Arabic)**
 22. Government: Turkey must withdraw its forces from Iraq within 48 hours (2015). *Iraq News Agency*, 7 of December, Online Available at: <https://bit.ly/3qjCqC2> **(In Arabic)**
 23. Hinebosh, R (2011). *Middle Eastern Countries Foreign Policy*, Translated by Rahman Hossein Obeid, M. (2015) Iraqi-Turkish relations; its impact on the stability of Iraq, *International Research Magazine of Baghdad University*, 3(19), 89-126. **(In Arabic)**
 24. In response to describing the Popular Mobilization as a terrorist organization... Al-Abadi to Erdogan: Do not interfere in Iraq's affairs (2017). *CNN Arabic*, 21 of April, Online Available at: <https://cnn.it/3kiiwU8> **(In Arabic)**
 25. ISIS seizes the Turkish consulate in Mosul and Erdogan meets the head of intelligence (2014). *France 24*, 11 of June, Online Available at: <https://bit.ly/3H7TH7e> **(In Arabic)**
 26. Koolae, E., Hafezian, H. (2017). The Kurdish Question and Iranian-Turkish Relations: 1991-2015, *International Studies Journal (ISJ)*, 14(12), 67-90.
 27. Kundghamesh, Y. (2018). The war of independence and the valor of the Turkish army in Afrin.. History repeats itself, 28 of January, *Anatolia News Agency*, Online Available at: <https://bit.ly/3EWVR7V> **(In Arabic)**
 28. Kydd, A. (2005). *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press.
 29. Legro, J., Moravcsik, A. (1999). Is Anybody Still a Realist, *International Security*, 24, 5-55.
 30. Oil and Gas Fields: Qayara (2016). *Iraq Business News*, at: <https://bit.ly/3H5OLzN>
 31. Sanjari, Z. (2013). Iraq Province takes first Steps to Energy Independence, *Reuters*, 23 of October, at: <https://reut.rs/305YQMI>
 32. Sattar, O. (2017). Nineveh Guard joins Hashd al-Shaabi Foundation, *Al Monitor*, Online Available at: <https://bit.ly/3D2E0Md> **(In Arabic)**

33. Sebani, H. (2016). Erdogan: Turkmenis Tal Afar is a sensitive issue for us, *Anatolia*, 30 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3BYzA7Q> **(In Arabic)**
34. Seifudin, A. (2017). Iraq: A decision bans the Nineveh Guard from managing the security of Mosul, *Al-araby al-Jadeed Newspaper*, 27 of January, Online Available at: <https://bit.ly/2YurB4N> **(In Arabic)**
35. Sheilds, S. (2004). Mosul Questions: Economy, Identity and Annexation, *The Creation of Iraq 1914-1921*, Colombia University, 38-45.
36. The arrival of the workers of the Turkish Consulate General in Mosul to Turkey (2014). *Turkey foreign Ministry Official Website*, 20 of August, Online Available at <https://bit.ly/31LPNAT> **(In Arabic)**
37. The Iraqi Nineveh Guard forces have 2,500 fighters (2019). *Al-Bayan Newspaper*, 29 of March, Online Available at: <https://bit.ly/3D1vT2q> **(In Arabic)**
38. The 'National Pact' message from President Erdoğan (2016). *Hurriyet*, 19 of October, Online Available at: <https://bit.ly/3qlab6f> **(In Turkish)**
39. The release of the Turkish hostages held by ISIS (2014). *DW News Agency*, 20 of July, Online Available at: <https://bit.ly/3H7Urt2> **(In Arabic)**
40. Threats become reality... Turkish army enters Iraq (2018). *Al Hurra*, 8 of January, Online Available at: <https://arbne.ws/3oaXLeq> **(In Arabic)**
41. Turkey withdraws its forces from Bashiqa, northern Iraq (2017). *BBC Arabic*, 7 on January, at: <https://bbc.in/3H2Gz3p> **(In Arabic)**
42. Turkey's PKK Conflict: A Visual Explainer. (2021). *International Crisis Group*, at: <https://bit.ly/3bX1feG>
43. Will Mosul turn into a confrontation arena between Turkey and Iraq? (2016). *BBC Arabic*, 13 of September, Online Available at: <https://bbc.in/3qAsd4D> **(In Arabic)**

Translate References to English

1. Abdullahkhani, A., (2010). *Security Theories*, Tehran, Abrar Moaser Publishers. **(In Persian)**
2. Acharya, A., Ramsay, K, (2013). *The Calculus of Security Dilemma*, *Strafford University*.
3. Adib, K. (2013). *A Brief History of Iraq*, Beirut, Dar al-Farabi. **(In Arabic)**

4. Al-Abadi challenges Turkey to provide evidence of its allegations. Al-Maliki: dangerous interference. (2016). *Al-Hurra*, 16 of September, at: <https://arbne.ws/3wvItEA> **(In Arabic)**
5. Al-Abadi: ISIS smuggles oil through Turkey. (2015). *Sky News Arabic*, 7 of December, at: <https://bit.ly/307vj5g> **(In Arabic)**
6. Albayrak, A., Parkinson, J. (2013). Kurdish Group to Pull Armed Units from Turkey, *Wall Street Journal*, 25 of April, at: <https://on.wsj.com/3BZuM1V>
7. Al-Hamed, R. (2015). the developments of the Turkish military presence in Iraq and its possible repercussions, *Aljazeera Research Center*. **(In Arabic)**
8. Al-Khaffaji, A. (2013). Oil and Gas Iraqi Map, *College of Science WSGI Babylon University*.
9. Al-Sadoun, W. (2010). The Security Dimension in Iraqi-Turkish Relations, *Regional Studies Center of Mosul University*. **(In Arabic)**
10. An Iraqi escalation against the Turkish presence in Mosul. (2016). *Aljazeera*, 4 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3kky8GU> **(In Arabic)**
11. Anatoly News Agency. (2018). 10 November Message from Minister Çavuşoğlu, October 11, at: <https://bit.ly/3wsXvLB> **(In Turkish)**
12. Aydin, A., Cem E. (2016). Two Routes to an Impasse: Understanding Turkey's Kurdish Policy, *Brookings*.
13. Azimzade, M., Masoudnia, H., Imamjomezade, J (2017). New Foreign policy Constructs of Turkey and Rivalry with I.R.I, *International Studies Quarterly*, 10(38), 95-128. **(In Persian)**.
14. Bahrami, M. (2012). Turkish Foreign Policy Turnover in Iraq, *Peace International Peace Studies Center*, Online Available at: <https://bit.ly/3knq5Jl> **(in Persian)**
15. Barki, H. (2005). Turkey and Iraq; Neighborhood dangers and possibilities, *American Peace Center*. **(In Arabic)**
16. Bashiq camp... Will it turn into a Turkish 'Trojan horse' in Iraq? (2017). *Al-hurra*, 17 of January, Online Available at: <https://arbne.ws/3F2ylqi> **(In Arabic)**
17. Bashir, Kh. (2016). The Milli Charter.. What is the story of the map on which Turkey bases its expansionist ambitions?, *al-Hafriat*, Online Available at: <https://bit.ly/3bRicY9> **(In Arabic)**
18. Benden, P. (2008). Turkey launches major land offensive into Northern Iraq, *Reuters*,

- 22 of January, Online Available at: <https://reut.rs/3wrS2o4> .
19. Chronology of the Important Events in the World/PKK Chronology (1976-2006) (2010). *Turkish Weekly Journal*, 6 of October, at: <https://bit.ly/3GYyjN7>
20. Dehnavi, N. (2007). *Turkey-Iraq Political Relations Documents (1922-1937)*, Tehran, Diplomatic Documents and History Center. **(In Persian)**
21. Deli, Kh. (2016). Why is Turkey insisting on participating in the liberation of Mosul?, *the Future Research and Studies Center*, 18 of December, online Available at: <https://bit.ly/3o5vVAc> **(In Arabic)**
22. Erdogan says 'operations' start against Kurdish PKK in Iraq (2018). *Reuters*, 25 of March, at: <https://nbcnews.to/31K9d9k>
23. Erdogan to the Prime Minister of Iraq: You are no match for me and we will do whatever we want (2017). *CNN*, 11 of November, Online Available at <https://cnn.it/3mYCDZj> **(In Arabic)**
24. Erdogan: The Shiite component of the Iraqi government is hostile to Turkey (2016). *Aljazeera Site*, 18 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3c10Rf7> **(In Arabic)**
25. Ghahremanpour and Morteza Msah, Tehran, Imam Sadiq University Publishers. **(In Persian)**
26. Ghahremanpour, R. (2009). Turkish Foreign Policy Toward Post-Saddam Iraq, *Strategic Studies Research Center*. **(In Persian)**
27. Ghasemi, M., Ajdari, B. Masoimi, M (2021). the Effect of Independency seeking in K.R.G on national Integrity in Iranian Kurdistan”, *International Studies Journal*, 18(1), 157-179. **(In Persian)**
28. Government: Turkey must withdraw its forces from Iraq within 48 hours (2015). *Iraq News Agency*, 7 of December, Online Available at: <https://bit.ly/3qjCqC2> **(In Arabic)**
29. Hinebosh, R (2011). *Middle Eastern Countries Foreign Policy*, Translated by Rahman Hossein Obeid, M. (2015) Iraqi-Turkish relations; its impact on the stability of Iraq, *International Research Magazine of Baghdad University*, 3(19), 89-126. **(In Arabic)**
30. In response to describing the Popular Mobilization as a terrorist organization... Al-Abadi to Erdogan: Do not interfere in Iraq's affairs (2017). *CNN Arabic*, 21 of April, Online Available at: <https://cnn.it/3kiiwU8> **(In Arabic)**

31. ISIS seizes the Turkish consulate in Mosul and Erdogan meets the head of intelligence (2014). *France 24*, 11 of June, Online Available at: <https://bit.ly/3H7TH7e> **(In Arabic)**
32. Islami, M. Shamsabadi, A. (2017). The Reasons Behind Separatist Referendum Failure in Iraq Kurdistan, *Geopolitics Quarterly*, 14(51), 63-94. **(In Persian)**
33. Ketabi, M., Dehghan, Y., Heydari, S. (2013). A Study of KRG Politic and Economic Tries with Turkey and its impact on Iran Foreign Policy, *Journal of Political and International Research*, 5(17), 1-34. **(In Persian)**
34. Koolae, E., Hafezian, H. (2017). The Kurdish Question and Iranian-Turkish Relations: 1991-2015, *International Studies Journal (ISJ)*, 14(12), 67-90.
35. Kundghamesh, Y. (2018). The war of independence and the valor of the Turkish army in Afrin.. History repeats itself, 28 of January, *Anatolia News Agency*, Online Available at: <https://bit.ly/3EWVR7V> **(In Arabic)**
36. Kydd, A. (2005). *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press.
37. Legro, J., Moravcsik, A. (1999). Is Anybody Still a Realist, *International Security*, 24, 5-55.
38. Najafi, R., Gholkhanbaz, Kh. (2017). Reasons and Evidence of Saudi Arabia Agreesive Approach toward Iran, *Journal of Foreign Relation*, 9(3), 130-169. **(In Persian)**
39. Oil and Gas Fields: Qayara (2016). *Iraq Business News*, at: <https://bit.ly/3H5OLzN>
40. Pashang, A., Zomoorrodi, Z. (2014). A study of the political developments in Iraq in the light of the foreign policy of Iran, Turkey and Saudi Arabia, *Foreign Policy Quarterly*, 28(3), 477-499. **(In Persian)**
41. Sanjari, Z. (2013). Iraq Province takes first Steps to Energy Independence, *Reuters*, 23 of October, at: <https://reut.rs/305YQMI>
42. Sarkheil, B. (2021). US, Identity challenges and failed state in Iraq (2020-2003), *Scientific International Studies Journal (ISJ)*, 14(2), 25-61. **(In Persian)**
43. Sattar, O. (2017). Nineveh Guard joins Hashd al-Shaabi Foundation, *Al Monitor*, Online Available at: <https://bit.ly/3D2E0Md> **(In Arabic)**
44. Sehani, H. (2016). Erdogan: Turkmenis Tal Afar is a sensitive issue for us, *Anatolia*, 30 of November, Online Available at: <https://bit.ly/3BYzA7Q> **(In Arabic)**

45. Seifudin, A. (2017). Iraq: A decision bans the Nineveh Guard from managing the security of Mosul, *Al-araby al-Jadeed Newspaper*, 27 of January, Online Available at: <https://bit.ly/2YurB4N> **(In Arabic)**
46. Sheilds, S. (2004). Mosul Questions: Economy, Identity and Annexation, *The Creation of Iraq 1914-1921*, Colombia University, 38-45.
47. Taherkhani, A., Valipour, N. (2015). Turkey Foreign Policy during Iran-Iraq War, *Journal of Political and International Research*, 26(1), 121-141. **(In Persian)**
48. The arrival of the workers of the Turkish Consulate General in Mosul to Turkey (2014). *Turkey foreign Ministry Official Website*, 20 of August, Online Available at <https://bit.ly/31LPNAT> **(In Arabic)**
49. The Iraqi Nineveh Guard forces have 2,500 fighters (2019). *Al-Bayan Newspaper*, 29 of March, Online Available at: <https://bit.ly/3D1vT2q> **(In Arabic)**
50. The 'National Pact' message from President Erdoğan (2016). *Hurriyet*, 19 of October, Online Available at: <https://bit.ly/3qlab6f> **(In Turkish)**
51. The release of the Turkish hostages held by ISIS (2014). *DW News Agency*, 20 of July, Online Available at: <https://bit.ly/3H7Urt2> **(In Arabic)**
52. Threats become reality... Turkish army enters Iraq (2018). *Al Hurra*, 8 of January, Online Available at: <https://arbne.ws/3oaXLeq> **(In Arabic)**
53. Tishe Yar, M., Zahirinejhad, M. (2005) *Iraq Foreign Policy; A Study of Iraq Geopolitical Role in Relations with Neighboring Countries*, Tehran, Zarreh Publisher. **(In Persian)**
54. Turkey withdraws its forces from Bashiqā, northern Iraq (2017). *BBC Arabic*, 7 on January, at: <https://bbc.in/3H2Gz3p> **(In Arabic)**
55. Turkey's PKK Conflict: A Visual Explainer. (2021). *International Crisis Group*, at: <https://bit.ly/3bX1feG>
56. Will Mosul turn into a confrontation arena between Turkey and Iraq? (2016). *BBC Arabic*, 13 of September, Online Available at: <https://bbc.in/3qAsd4D> **(In Arabic)**